

3-kazus

2020-yil 22-iyul kuni soat taxminan 15:00 larda A. ismli shaxs Toshkent shahar Mirzo Ulug'bek tumani Ne'mat ko'chasi 3-A uyda, ushbu uyni qurilishida o'zi bilan birga ishlayotgan R. bilan o'rtalarida kelib chiqqan o'zaro janjal oqibatida, oshxona pichog'i bilan R.ning ko'krak qafasi chap tarafi 5-6 qovurg'alari orasiga bir marotaba zarba bergan. Yetkazilgan tan jarohati natijasida R. Toshkent tibbiyot akademiyasi 3-klinikasida vafot etgan.

Sud tibbiy ekspertizasining 21.08.2020 yildagi 690-sonli xulosasiga ko'ra, R. ning o'limiga "qorin old devoriga, qorin bo'shlig'iga teshib kiruvchi, sanchib kesuvchi-yarasi, chap buyrak va qorin aortasi jarohatlanishi, tashqi va ichki qon ketishi" sabab bo'lganligi aniqlangan.

A ismli shaxs tomonidan sodir qilingan qilmish tarkibini tahlil qiling, jinoyatning tamom bo'lish vaqti hamda jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini aniqlang. Sodir etilgan qilmishni kvalifikatsiya qiling. Sodir qilingan qilmish uchun JKning umumiy qismi qoidalarini asosida jazo tayinlang. Tayinlangan jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalarini qo'llash masalalarini tahlil qiling.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga muvofiq yashash huquqi har bir insoning uzviy huquqi bo'lib, unga tajovuz qilish eng og'ir jinoyatdir.

Har qanday jinoyat – inson xulq-atvorining tashqi ko'rinishi, ya'ni ong va iroda nazorati ostida sodir qilinadigan harakat yoki harakatsizlik ko'rinishidagi qilmishdir.

Yuqoridagi kazusdan kelib chiqib, unda keltirilgan holatlar bo'yicha nimalarga e'tibor qaratishimiz lozimligini, qanday savollarga javob topishimiz kerakligini aniqlab olishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu sababli kazus yuzasidan aniqlanishi va oydinlik kiritilishi lozim bo'lgan holatlar tartibi quyidagicha:

- A ismli shaxs tomonidan sodir qilingan qilmish tarkibini aniqlash.
- jinoyatning tamom bo'lish vaqti hamda jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini aniqlash.
- Sodir etilgan qilmishni kvalifikatsiya qilish.
- Sodir qilingan qilmish uchun JKning umumiy qismi qoidalarini asosida jazo tayinlash.
- Tayinlangan jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalarini qo'llash masalalarini tahlil qilish.

Jinoyat huquqi muhofaza qiladigan predmetlarga shaxs, uning huquq va erkinliklari, davlat va jamiyat manfaatlari, mulkchilik, tabiiy muhit, tinchlik va insoniyat xavfsizligi kiradi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki shaxs, uning huquq va erkinlikariga, ya'ni shaxsning hayotiga va uning yashash huquqiga ijtimoiy xavfli harakatni amalga oshirgan. Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jazo qo'llash tahdidi bilan jinoyat deb topiladi (JK 14-moddasi).

Jinoyat tarkibi deganda, aniq ijtimoiy xavfli qilmishni jinoyat deb baholash uchun zarur bo'lgan obyektiv va subyekt elementlar yig'indisi tushuniladi.

Jinoyat tarkibi elementlari quyidagilar hisoblanadi:

- jinoyat obyekti;
- jinoyatning obyektiv tomoni;
- jinoyatning subyekt tomoni;
- jinoyat subyekti.

Zaruriy belgilar jinoyat tarkibi mavjud bo'lishi uchun zarur bo'lgan belgilar bo'lib, ularning yig'indisi qilmishni jinoyat deb hisoblash uchun minimal va yetarli bo'lgan ijtimoiy xavfliligini tashkil qiladi.

Fakultativ belgilar – jinoyat tarkibining mavjudligini anglatmaydigan, kvalifikatsiyaga ta'sir etmaydigan, lekin jazoni individuallashtirishda hisobga olinadigan belgilar.

Jinoyat obyekti jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan eng ustuvor va ijtimoiy jihatdan muhim bo'lgan umumlashgan holda sof ijtimoiy kategoriya bo'lgan ijtimoiy munosabat bo'lib, jinoyat sodir etilishi natijasida ularga zarar yetkaziladi yoki zarar yetkazilishi xavfi ostida qoladi.

Shundan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, bu holatda inson, uning hayoti va so'g'ligiga nisbatan tajovuz qilingan. Ya'ni A. R.ning hayoti uchun muhim bo'lgan organlarga ziyon yetkazish natijasida uni yashash huquqidan mahrum etgan.

Jinoyat predmeti – jinoyat obyektiga nisbatan tajovuz qilishda aybdor shaxs to'g'ridan-to'g'ri ta'sir etadigan, u tufayli yoki uning uchun jinoyat sodir qilingan obyektiv olamdagi jonli yoki jonsiz moddiy narsalar.

Jinoyatning fakultativ belgisi hisoblangan predmet esa bu holatda shaxsning hayoti hisoblanadi.

Jinoyat tarkibining obyektiv tomoni – tajovuzning ijtimoiy xavflilik darajasini ifodalaydigan, jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan obyektga qarshi qaratilgan

ijtimoiy xavfli tajovuzning tashqi holatini xarakterlovchi obyektiv, ijtimoiy va yuridik ahamiyatga ega bo'lgan belgilar yig'indisidir.

Obyektiv tomoni harakat yoki harakatsizlik deb oladigan bo'lsak, A. harakatni amaga oshirmoqda ya'ni oshxona pichog'i bilan R. hayot uchun muhim a'zosiga tazovuz qilgan. Ya'ni obyektiv tomonning zaruriy belgisi bo'lgan qilmish mavjud.

Jinoiy oqibat jinoiy qilmish tufayli jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga moddiy yoki nomoddiy ko'rinishda ifodalanadigan zarar, ziyon yoxud boshqacha salbiy o'zgarishda ifodalanadi.

Jinoyat tarkibining obyektiv tomoni fakultativ belgisi hisoblangan jinoiy oqibat – qilmishning ijtimoiy xavfliligini aniqlab beradi. Ya'ni A.ning R.ga nisbatan ijtimoiy xavfli harakatidan keyin kelib chiqqan natija oqibat hisoblanadi. R.ning o'limi bu yerda oqibat hisoblanadi.

Jinoyat tarkibi obyektiv tomonining fakultativ belgilari quyidagilar: jinoyat sodir qilish joyi, vaqti, holati, usuli, quroli va vositasi kabilardir.

Jinoyat sodir qilish joyi – bu jinoyat sodir qilingan chegaralangan hudud, joy, geografik nuqta bo'lib, unga masalan, uy-joy, o'rmon, ombor va shu kabilar kirishi mumkin. Bu holatdagi jinoyat sodir qilish joyi uyda, ya'ni A. va R.lar tomonidan ta'mirlanayotgan xonadonda sodir bo'lishi hisoblanadi.

Jinoyat sodir etish vaqti sekund, minut, soat, sutka, oy kabi vaqt birliklari bilan o'lchanadigan ma'lum davr bo'lib, aynan shu davrda jinoyat sodir qilinadi.

Jinoyat sodir bo'lish vaqti ya'ni A. va R.lar o'rtasida kelib chiqqan janjal 2020-yil 22-iyul kuni soat taxminan 15:00 larda sodir bo'lgan vaqti hisoblanadi.

Jinoyat sodir etish quroli – jinoyat sodir etishga ixtisoslashtirilgan va jinoyat sodir etishda bevosita ishlatiladigan moddiy dunyo predmeti.

Jinoyat sodir etish quroli bu yerda A. tomonidan ishlatilgan oshxona pichog'i hisoblanadi.

Jinoyat tarkibining subyekt tomoni aybdorning jinoyat qonunida jinoyat sifatida nazarda tutilgan, aybdor o'zi sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishiga nisbatan bo'lgan ruhiy munosabati bo'lib, uning aybi, motivi, maqsadi va his-tuyg'usini ifodalaydi.

Ya'ni bu masalada biz aniqlashimiz kerak bo'lgan holatlar aybi bormi yo'qligini, undan tashqari aybi bo'lsa, bunga nima sabab bo'lgan motiv va maqsadini bilish lozim.

Ayb – bu barcha turdagi jinoyat tarkibi subyekt tomonining majburiy belgisi hisoblanadi. Ayb, shaxsning o'zi sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishi (harakat yoki harakatsizligi)ga nisbatan ruhiy munosabatida va ushbu ijtimoiy xavfli qilmish natijasida kelib chiqqan oqibatida ko'rinadi. Ayb qasd yoki ehtiyotsizlik shaklida bo'lishi mumkin. Aybning har bir shakli bir necha turlarga bo'linadi. Qasd to'g'ri va egri qasdga bo'linadi (JK 21-moddasi),

To'g'ri yoki egri qasdda intellektual element harakat (harakatsizlik)ning ijtimoiy xavfini anglashni va ijtimoiy xavfli oqibatlarining kelib chiqishi mumkinligini yoki muqarrarligini yoki faqat ularning kelib chiqish imkoniyatini oldindan ko'ra bilishni (egri qasdda) ifodalaydi, irodaviy element esa, xohish (to'g'ri qasdda) yoki ongli ravishda yo'l qo'yishda yoki unga beparvo munosabatda bo'lishda (egri qasdda) ifodalanadi.

Bu masalada A. o'zi sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishini oshxona pichog'i bilan uning hayoti uchun muhim bo'lgan a'zosiga tazovuz qilayotganini anglagan, ya'ni R.ning o'limini xoxlagan deb hisoblasak ayb to'g'ri qasddan qilingan hisoblanadi.

Motiv shaxsning jinoyat sodir etishga bo'lgan ichki mayli va xohishida ko'rinadi. Motiv esa masalamizda deyarli ko'rinmagan, ya'ni A. va R. o'rtasidagi janjalga nima sabab bo'lgan aniq keltirilmagan. Balki bunday bo'lishiga R.ning o'zi aybdordir yoki A.ning jahlini chiqaradigan holatni yuzaga keltirgandir.

Maqsad – bu aybdorning shunday tasavvuriki, unda o‘zi istagan natijaga jinoyat sodir etish bilan erishishi uchun intilishi tushuniladi.

Jinoyat subyekti – jinoyat qonunchiligida nazarda tutilgan jinoyatni sodir etgan va ushbu qonunda belgilangan yoshga yetgan aqli raso jismoniy shaxsdir.

JK 17-moddasida jinoyat subyektining umumiy belgilariga ta’rif berilgan hamda ular quyidagi uchta zaruriy elementlar majmui orqali ifodalanadi:

- jismoniy shaxsligi;
- aqli rasoligi;
- JKga muvofiq jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaruvchi subyektning yoshi.

Ushbu element (belgi)lar birontasining mavjud bo‘lmasligi jinoyat subyektining, demak jinoyat tarkibining mavjud emasligidan dalolat beradi.

Yosh deganda, u yoki bu shaxsning alohida psixo-fiziologik holatini tavsiflovchi, tibbiy-biologik, ijtimoiy psixologik va huquqiy o‘zgarishlar bilan aloqador bo‘lgan, tug‘ilishdan to inson hayotining qandaydir xronologik muddatigacha o‘tgan vaqtning kalendar davri tushuniladi.

Jinoyat subyekti belgisi sifatida aqli rasolik shaxsning muayyan rivojlanish bosqichidagi qobiliyati, ijtimoiylashuvidan kelib chiquvchi yoshdagi va jinoyat sodir etish vaqtidagi ruhiy jihatdan sog‘lig‘i hamda harakatlari uchun o‘z-o‘ziga hisob berishi va ularni boshqarishi, keyinchalik jinoiy javobgarlik va jazoni o‘tashdagi ruhiy holati sifatida belgilanadi. (JK 18-moddasi 1-qismi).

Yuqoridagi asoslarga ko‘ra masalada berilgan A.ning ya’ni ayblanuvchining Yoshi jinoyat yoshiga yetadimi, aqli rasomi yoki aqli norasomi bu bizga ma’lum emas lekin xonadonda usta bo‘lib ishlayotgani hisobga olsak, aqli raso va jinoyat yoshiga yetgan deb hisoblash mumkin. A. R.ga nisbatan ijtimoiy xavli qilmishni ya’ni jinoyatni amalga oshirayotgan paytda qanday holatda bo‘lganligi ya’ni mastlik holatidami, kuchli hayajon holatidami bu tarafi ham ma’lum emas.

Jinoyat qonuni – JK Maxsus qismi moddalarida ifodalanishiga ko‘ra jinoyat tarkibi uchta asos bo‘yicha tasniflanadi:

- ijtimoiy xavflilik darajasiga ko‘ra;
- tavsiflanish usuliga ko‘ra;
- tuzilishining xususiyatiga ko‘ra.

Ijtimoiy xavflilik darajasiga ko‘ra jinoyat tarkibi uch turga bo‘linadi: asosiy; yengillashtiruvchi; og‘irlashtiruvchi (alohida og‘irlashtiruvchi). Bu tasniflash xarakteri jihatdan o‘xshash bo‘lgan jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasini cheklangan doirada individuallashtirishga, aybdorni jazolash va kvalifikatsiyaning aniqligini ta’minlashga imkon beradi.

Bu masalada keltirilgan holat esa yuqoridagi asosga ko‘ra asosiy tarkibli, ya’ni bu shunday jinoyat tarkibiki, uning belgilari shunday jinoyat yoki jinoyatlar guruhidagi barcha jinoyatlar uchun xosdir. Agarda bu holatni keyinchalik kvalifikatsiya qilishda JK 97-moddasi 1-qismida nazarda tutilgan qasddan odam o‘ldirish deb olsak.

Tavsiflanish usuliga ko‘ra jinoyat tarkibi ikkiga bo‘linadi: oddiy va murakkab.

Bizning bu masalamizda berilgan holat esa oddiy tarkibli ya’ni bir obyekt, bir qilmish, bir oqibat va bir ayb shakliga ega jinoyat tarkibidir.

Tuzilishining xususiyatiga qarab jinoyat tarkiblari uchta turga bo‘linadi: formal, moddiy va kesik.

Moddiy tarkib JK Maxsus qismi moddalarida nazarda tutilgan qilmish natijasida yuzaga keladigan oqibat hamda qilmish va oqibat o‘rtasidagi sababiy bog‘lanishni qamrab oladi.

Bizning bu masalamizda keltirilgan holat esa moddiy tarkibli jinoyat hisoblanadi, ya’ni A.ning R.ga nisbatan qilgan ijtimoiy xavfli qilmishi natijasida R.ning o‘limiga sabab bo‘lishi hisoblanadi.

JK 15-moddasi ijtimoiy xavflilik darajasi va xususiyatiga asoslangan moddiy belgiga ko'ra jinoyatlarni turlarga ajratadi. Jinoyatning ijtimoiy xavflilik xususiyati uning sifat belgisini ifodalaydi. Uni aniqlashning asosi sifatida tajovuz obyektining ahamiyati, ijtimoiy xavfli qilmishni sodir qilish natijasida yuzaga keladigan oqibatlar (moddiy, jismoniy, ma'naviy va boshqalar) xizmat qiladi.

Ijtimoiy xavflilik darajasi — bir xususiyatdagi jinoyatlar ijtimoiy xavfliligining miqdor ko'rsatkichidir. Uni aniqlashda yetkazilgan zarar miqdori, jinoyat sodir etish usuli, ayb shakli, motiv va maqsad hamda boshqa holatlar hisobga olinishi mumkin.

Jinoyatlar o'z xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra: ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan; uncha og'ir bo'lmagan; og'ir; o'ta og'ir jinoyatlarga bo'linadi.

Og'ir jinoyatlarga qasddan sodir etilib, qonunda og'ir jazo sifatida besh yildan ortiq, lekin o'n yildan ko'p bo'lmagan muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi nazarda tutilgan jinoyatlar kiradi.

Yuqoridagi asoslarga ko'ra jinoyatni ijtimoiy xavflilik darajasini aniqlashda obyekt bu yerda shaxs ya'ni R. va uning hayoti va qilmishni sodir etish natijasida kelib chiqan oqibat, ya'ni R.ning hayotiga qilingan tajovuz va o'lim holatidir. Ya'ni yuqoridagi jinoyat tarkibining zaruriiy va fakultativ belgilarini hisobga olgan holda, qasddan odam o'ldirilganini hisobga olib o'gir jinoyat deb topish mumkin.

Jinoyat sodir etish bosqichlari jinoyat huquqi tomonidan qasddan jinoyat sodir etishga tayyorgarlik ko'rish va bevosita bajarish bosqichlari (jinoiy faoliyatning rivojlanish bosqichlari) sifatida tushunilib, jinoyatga tayyorgarlik ko'rishdan boshlanib, jinoiy oqibatlar kelib chiqishida tamomlanadi.

Bu bosqichlar uchta: 1) jinoyat sodir etishga tayyorgarlik ko'rish bosqichi; 2) jinoyat tarkibi obyektiv tomonini bajarish; 3) jinoyatning tamom bo'lishi va ijtimoiy xavfli oqibatlarning kelib chiqishi. Ular bir-biridan aybli harakatlarning xususiyati va mazmuniga ko'ra, shuningdek, jinoiy qilmishning tamomlanganlik darajasiga ko'ra farq qiladi.

Yuqoridagi asoslarga ko'ra berilgan masalamizda jinoyatning tamom bo'lish vaqti ya'ni bu vaqt esa A.ning janjal natijasida R.ga oshxona pichog'i bilan ko'krak qafasi chap tarafi 5-6 qovurg'alari orasiga bir marotaba zarba bergan. Yetkazilgan tan jarohati natijasida R. Toshkent tibbiyot akademiyasi 3-klinikasida vafot etgan vaqti jinoyatning tamom bo'lgan vaqti hisoblanadi.

Kvalifikatsiya muayyan mantiqiy jarayon bo'lib, muayyan shaxs tomonidan amalda sodir etilgan qilmishning JK Maxsus qismining tegishli moddasida nazarda tutilgan muayyan jinoyat tarkibining belgilariga muvofiq kelishini, ayni bir xilligini aniqlash yuzasidan faoliyatdir.

Sodir etilgan qilmishni kvalifikatsiya qilish jarayonida esa juda ko'plab holatlarga e'tibor qaratish lozim hisoblanadi. Ya'ni aybdorning jabrlanuvchini hayotdan mahrum etish niyatida harakat qilgan-qilmaganligini, o'lim yuz berishini istagan-istamaganligini va qanday holatlar istalgan natija yuz berishiga to'sqinlik qilganligini aniqlash zarur.

Yuqoridagi asoslarga ko'ra va masaladagi holatga ko'ra hamda jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasi o'g'ir ekanligini hisobga olib, sodir etilgan qilmishni kvalifikatsiya qiladigan bo'lsak JKning 97-moddasi 1-qismi ya'ni qasddan odam o'ldirish deb topsak bo'ladi.

Lekin berilgan masaladagi holat bizga to'liq ma'lum bo'lmaganligi ya'ni aybdor balki jabrlanuvchini o'ldirish niyati bo'lmagan balki badanga og'ir shikast yetkazish niyatida amalga oshirganmi bilish lozim hisoblanadi. Agar shundaay holat ya'ni qasddan badanga o'g'ir shikast yetkazish niyatida amlaga oshirgan deb hisoblasak JKning 104-modda 3-qism "d" bandi bilan kvalifikatsiya qilish mumkin. Lekin O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 24-sentabrdagi 13-sonli "Qasddan odam o'ldirishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarorining 4-bandiga ko'ra "Qasddan odam o'ldirish jinoyatini jabrlanuvchining o'limiga sabab bo'lgan qasddan badanga og'ir shikast yetkazish jinoyatidan farqlash uchun aybdorning qasdi nimaga qaratilganligini, uning o'z harakatlari oqibati, ya'ni jabrlanuvchining o'limiga nisbatan subyektiv munosabatini inobatga olish darkor".

Qasddan odam o'ldirish jinoyatini sodir etayotganda aybdor shaxsni hayotdan mahrum qilish niyatida harakat qiladi, badanga og'ir shikast yetkazish shaxsning o'limiga sabab bo'lgan hollarda esa, o'imga nisbatan uning aybi ehtiyotsizlik shaklida ifodalanadi.

Aybdorning qasdi nimaga qaratilganligi to'g'risidagi masalani hal etishda qilmishning barcha holatlari majmuidan keelib chiqishi, xususan, jinoyatni sodir etish usuli va quroli, tan jarohatlari soni, xususiyati va o'rni (masalan, odam hayoti uchun muhim a'zolarining jarohatlanganligi), jinoiy harakatlar to'xtatish sabablari, shuningdek, aybdor va jabrlanuvchining jinoyat sodir etilgunga qadar bo'lgan fe'l-atvori, o'zaro munosabatlari, aybdorning jinoyat sodir etilgandan keying harakatlari xususiyati e'tiborga olinishi lozim.

Yuqoridagi asosga ko'ra masalada berilgan holatga ko'ra va undan tashqari Sud tibbiy ekspertizasining xulosasiga ko'ra jabrlanuvchining ya'ni R.ning hayoti uchun muhim a'zolariga shikast yetkazish natijasida o'lim bo'lganligi uchun 104-modda 3-qism "d" bandi bilan kvalifikatsiya qila olmaymiz.

Agar qilmishda JK 97-moddasining 2-qismida ko'rsatib o'tilgan kvalifikatsiya belgilari, shuningdek, mazkur kodeksning 98-101-moddalarida nazarda tutilgan jazoni yengilashtiruvchi holatlar mavjud bo'lmasa, masalan, qotillik bezorilik tuyg'ulari bilan emas, balki o'zaro janjal yoki urshish natijasida rashk tufayli, o'ch olish, hasad, adovat, nafrat oqibatida sodir etilgan bo'lsa, qasddan odam o'ldirish jinoyati JK 97-moddasining 1-qismi bo'yicha kvalifikatsiya qilinadi.

Bu asosga ko'ra bizni masalada berilgan holat JK 97-modda 2-qisim bandlariga mos tushmaydi, hamda qurilish bo'layotgan xonadonda A. va R. o'rtasidagi janjal kelib chiqanligini hisobga olsak, lekin bu janjal nimadan kelib chiqanligi bizga noma'lum bo'lganligi uchun JKning 97-moddasi 1-qismi bilan kvalifikatsiya qilamiz.

23. Sud JPK 415-417-moddalari talablariga rioya qilgan holda aybdorning harakatlarini JK 97-moddasi 1-qismidan 2-qismiga va 2-qismining bir bandidan boshqa bandiga qayta kvalifikatsiya qilishga haqli.

29. Qasddan odam o'ldirishga oid har bir ish bo'yicha jinoyat sodir etilishiga olib kelgan sabab va shart-sharoitlar aniqlanishi hamda asoslar mavjud bo'lgan taqdirda, ularga nisbatan protsessual qonunda nazarda tutilgan tartibda munosabat bildirilishi lozim.

Jazo – jinoyat sodir etishda aybli deb topilgan shaxsga nisbatan davlat nomidan sud hukmi bilan qo'llanadigan va mahkumni qonunda nazarda tutilgan muayyan huquq va erkinliklardan mahrum qilish yoki ularni cheklashdan iborat majburlov chorasidir (JK 42-moddasi 1-qismi).

Ta'kidlab o'tish lozimki, sud tomonidan jazo tayinlash vaqtida inobatga olingan shaxsning barcha belgilari hukmda aks ettirilishi kerak, bunda, jazo tayinlash vaqtida aybdorning shaxsi inobatga olingan deb ko'rsatishning o'zi yetarli bo'lmaydi. Xususan, «sudlanuvchining javobgarligi darajasi xususiyatiga qanday holatlar ta'sir etganligi, shuningdek, uning shaxsini tavsiflovchi sud muhokamasida tasdiqlangan va JK 54-moddasiga binoan jazo tayinlashda sud tomonidan hisobga olingan boshqa holatlarni hukmda ko'rsatib o'tishi lozim»

Jazo taynlashda, sodir etilgan tajovuzning og'irligidan qat'i nazar, har bir alohida holatda sud, jazoni yengillashtiruvchi yoki og'irlashtiruvchi holatlarni inobatga olishi lozim.

Aybini bo'yniga olib arz qilish – bu o'zini odil sudlovga topshirish va tegishli jazoga tortilish maqsadida shaxsning sodir qilgan jinoyati haqida o'z ixtiyori bilan xabar berishidir.

Chin ko'ngildan pushaymon bo'lish – bu shaxs tomonidan sodir etilgan jinoyatda o'z aybini to'liq va ochiqdan-ochiq tan olinishi, sodir etgan jinoyati va yetkazilgan zarardan sidqidildan afsuslanishi, o'z xulqini qoralash hamda jazoni sodir etilgan qilmishning o'rinli va adolatli oqibati sifatida qabul qilishdan iboratdir.

Jazo tayinlash qismiga keladigan bo'lsak, yuqoridagi amalga oshirgan kvalifikatsiyaga ko'ra ya'ni yuqorida masaladagi holatimizni JKning 97-moddasi 1-qismi bilan kvalifikatsiya qilgan edik. Jazoni tayinlash jarayonida esa yuqoridagi asoslarga ko'ra sud bu ishni barcha jihatlariga e'tibor qaratishi lozim. Ya'ni aybdorning sodir etilgan tajovuzning og'irligidan qat'i nazar, har bir alohida holatda sud, jazoni yengillashtiruvchi yoki og'irlashtiruvchi holatlarni inobatga olishi, aybini bo'yniga olganligi, chin ko'ngildan pushaymon bo'lganligi kabi jihatlariga e'tibor qaratishi lozim.

Demak masaladagi holatimizni JKning 97-moddasi 1-qismi bilan kvalifikatsiya qilib, undan tashqari jinoyatni ijtimoiy xavflilik darajasini o'g'ir deb olganmizdan kelib chiqib, uning sanksiya qismidagi jazo esa 10 yildan 15 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi belgilanganligini hisobga olib, aybdor A.ga nisbatan 10 yil ozodlikdan mahrum qilish jazosini tayinlash mumkin.

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish – sudlanuvchini jazoning o'talmagan vaqt davomida unga sud tomonidan yuklangan majburiyatlarni bajarishi hamda ijtimoiy tartibni saqlash va yangi jinoyatni sodir etmaslik sharti bilan jazoni o'tashni davom ettirishdan ozod qilishdir.

Bu sharoit JK 73-moddasi 2-qismida ko'rsatilgan mezonlar orqali aniqlanadi, unga ko'ra «jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan jazo turlari uchun o'rnatilgan tartib-qoida talablarini bajargan va mehnatga halol munosabatda bo'lgan mahkumga nisbatan qo'llaniladi».

Mehnatga halol munosabat deganda, mahkumlar mehnatga jalb qilinib, o'ziga yuklatilgan mehnat vazifasini va belgilangan normani muttasil, sidqidildan halol bajarib kelayotganligi uning halol mehnat yo'liga o'tib olganligini ko'rsatuvchi mezon hisoblanib, uni jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish uchun taqdim qilishga asos bo'ladi.

JK 73-moddasi 3-qismi «b» bandi og‘ir jinoyati uchun, shuningdek, qasddan sodir etgan jinoyati uchun, agar ilgari qasddan sodir etgan jinoyati uchun qonun tomonidan besh yildan ko‘p, ammo o‘n yildan oshmagan muddatga ozodlikdan mahrum etishga hukm qilingan sud tayinlagan jazo muddatining kamida yarmini o‘tagan shaxslarga yoki avval shaxs qasddan sodir etgan jinoyati uchun ozodlikdan mahrum qilingan holda sudlanganlik holati tugallanmagan yoki olib tashlanmagan hollarga nisbatan qo‘llanilishi mumkin.

Bizning yuqoridagi masala bo‘yicha so‘nggi oydinlashtirishimiz kerak bo‘lgan holat, tayinlangan jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalarini qo‘llash masalalarini tahlil qilish edi. Yuqorida tayinlangan jazoyimizni JKning 73-moddasiga ko‘ra jazoni muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalarini qo‘llab ko‘ramiz. Demak yuqoridagi masaladagi aybdor A.ga JKning 97-moddasi 1-qismi ya‘ni qasddan odam o‘ldirish jinoyati bilan kvalifikatsiya qilib, uni ijtimoiy xavflilik darajasini JKning 15-moddasiga ko‘ra o‘g‘ir deb baholab, A.ga nisbatan 10 yil ozodlikdan mahrum qilish jazosini qo‘llagan edik. JK 73-moddasi 3-qismi “b” bandini qo‘llash mumkin. Ya‘ni tayinlangan jazo muddatining teng yarmini 10 yilning 5 yilini o‘tab bo‘lgandan keyingina muddatidan ilgari ozod qilish mumkin. Lekin barcha yuqoridagi asoslarga rioya qilingan bo‘lishi lozim ya‘ni o‘rnatilgan tartib-qoida talablarini bajargan va mehnatga halol munosabatda bo‘lgan mahkumga nisbatan qo‘llaniladi.

Sud jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish yoki jazoni yengilrog‘i bilan almashtirishni rad etgan taqdirda, bu haqda ajrim chiqqan kundan boshlab kamida olti oy o‘tganidan keyin taqdimnoma takroran kiritilishi yoki iltimosnoma takroran berilishi mumkin (JIK 164-moddasi 5-qismi).

Xulosa

Har qanday jinoyat – inson xulq-atvorining tashqi ko‘rinishi, ya’ni ong va iroda nazorati ostida sodir qilinadigan harakat yoki harakatsizlik ko‘rinishidagi qilmishdir. Shundan kelib chiqib aytadigan bo‘lsak, bu holatda inson, uning hayoti va so‘g‘ligiga nisbatan tajovuz qilingan. Ya’ni A. R.ning hayoti uchun muhim bo‘lgan organlarga ziyon yetkazish natijasida uni yashash huquqidan mahrum etgan.

Jinoyatning fakultativ belgisi hisoblangan predmet esa bu holatda shaxsning hayoti hisoblanadi. Obyektiv tomoni harakat yoki harakatsizlik deb oladigan bo‘lsak, A. harakatni amaga oshirmoqda ya’ni oshxona pichog‘i bilan R. hayot uchun muhim a’zosiga tazovuz qilgan. Ya’ni obyektiv tomonning zaruriy belgisi bo‘lgan qilmish mavjud.

Jinoyat tarkibining obyektiv tomoni fakultativ belgisi hisoblangan jinoiy oqibat – qilmishning ijtimoiy xavfliligini aniqlab beradi. Ya’ni A.ning R.ga nisbatan ijtimoiy xavfli harakatidan keyin kelib chiqqan natija oqibat hisoblanadi. R.ning o‘limi bu yerda oqibat hisoblanadi.

Bu holatdagi jinoyat sodir qilish joyi uyda, ya’ni A. va R.lar tomonidan ta’mirlanayotgan xonadonda sodir bo‘lishi hisoblanadi. Jinoyat sodir bo‘lish vaqti ya’ni A. va R.lar o‘rtasida kelib chiqqan janjal 2020-yil 22-iyul kuni soat taxminan 15:00 larda sodir bo‘lgan vaqti hisoblanadi.

Jinoyat sodir etish quroli bu yerda A. tomonidan ishlatilgan oshxona pichog‘i hisoblanadi. Bu masalada A. o‘zi sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishini oshxona pichog‘i bilan uning hayoti uchun muhim bo‘lgan a’zosiga tazovuz qilayotganini anglagan, ya’ni R.ning o‘limini xoxlagan deb hisoblasak ayb to‘g‘ri qasddan qilingan hisoblanadi.

Motiv esa masalamizda deyarli ko‘rinmagan, ya’ni A. va R. o‘rtasidagi janjalga nima sabab bo‘lgan aniq keltirilmagan. Balki bunday bo‘lishiga R.ning o‘zi aybdordir yoki A.ning jahlini chiqaradigan holatni yuzaga keltirgandir. Yuqoridagi asoslarga ko‘ra masalada berilgan A.ning ya’ni ayblanuvchining Yoshi jinoyat

yoshiga yetadimi, aqli rasomi yoki aqli norasomi bu bizga ma'lum emas lekin xonadonda usta bo'lib ishlayotgani hisobga olsak, aqli raso va jinoyat yoshiga yetgan deb hisoblash mumkin. A. R.ga nisbatan ijtimoiy xavli qilmishni ya'ni jinoyatni amalga oshirayotgan paytda qanday holatda bo'lganligi ya'ni mastlik holatidami, kuchli hayajon holatidami bu tarafi ham ma'lum emas.

Bu masalada keltirilgan holat esa yuqoridagi asosga ko'ra asosiy tarkibli, ya'ni bu shunday jinoyat tarkibiki, uning belgilari shunday jinoyat yoki jinoyatlar guruhidagi barcha jinoyatlar uchun xosdir. Agarda bu holatni keyinchalik kvalifikatsiya qilishda JK 97-moddasi 1-qismida nazarda tutilgan qasddan odam o'ldirish deb olsak. Bizning bu masalamizda berilgan holat esa oddiy tarkibli ya'ni bir obyekt, bir qilmish, bir oqibat va bir ayb shakliga ega jinoyat tarkibidir. Bizning bu masalamizda keltirilgan holat esa moddiy tarkibli jinoyat hisoblanadi, ya'ni A.ning R.ga nisbatan qilgan ijtimoiy xavfli qilmishi natijasida R.ning o'limiga sabab bo'lishi hisoblanadi.

Yuqoridagi asoslarga ko'ra jinoyatni ijtimoiy xavflilik darajasini aniqlashda obyekt bu yerda shaxs ya'ni R. va uning hayoti va qilmishni sodir etish natijasida kelib chiqan oqibat, ya'ni R.ning hayotiga qilingan tajovuz va o'lim holatidir. Ya'ni yuqoridagi jinoyat tarkibining zaruriy va fakultativ belgilarini hisobga olgan holda, qasddan odam o'ldirilganini hisobga olib o'gir jinoyat deb topish mumkin.

Yuqoridagi asoslarga ko'ra berilgan masalamizda jinoyatning tamom bo'lish vaqti ya'ni bu vaqt esa A.ning janjal natijasida R.ga oshxona pichog'i bilan ko'krak qafasi chap tarafi 5-6 qovurg'alari orasiga bir marotaba zarba bergan. Yetkazilgan tan jarohati natijasida R. Toshkent tibbiyot akademiyasi 3-klinikasida vafot etgan vaqti jinoyatning tamom bo'lgan vaqti hisoblanadi.

Sodir etilgan qilmishni kvalifikatsiya qilish jarayonida esa juda ko'plab holatlarga e'tibor qaratish lozim hisoblanadi. Ya'ni aybdorning jabrlanuvchini hayotdan mahrum etish niyatida harakat qilgan-qilmaganligini, o'lim yuz berishini istagan-istamaganligini va qanday holatlar istalgan natija yuz berishiga to'sqinlik qilganligini aniqlash zarur.

Yuqoridagi asoslarga ko'ra va masaladagi holatga ko'ra hamda jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasi o'g'ir ekanligini hisobga olib, sodir etilgan qilmishni kvalifikatsiya qiladigan bo'lsak JKning 97-moddasi 1-qismi ya'ni qasddan odam o'ldirish deb topsak bo'ladi. Lekin berilgan masaladagi holat bizga to'liq ma'lum bo'lmaganligi ya'ni aybdor balki jabrlanuvchini o'ldirish niyati bo'lmagan balki badanga og'ir shikast yetkazish niyatida amalga oshirganmi bilish lozim hisoblanadi.

Jazo tayinlash qismiga keladigan bo'lsak, yuqoridagi amalga oshirgan kvalifikatsiyaga ko'ra ya'ni yuqorida masaladagi holatimizni JKning 97-moddasi 1-qismi bilan kvalifikatsiya qilgan edik. Jazoni tayinlash jarayonida esa yuqoridagi asoslarga ko'ra sud bu ishni barcha jihatlariga e'tibor qaratishi lozim. Ya'ni aybdorning sodir etilgan tajovuzning og'irligidan qat'i nazar, har bir alohida holatda sud, jazoni yengillashtiruvchi yoki og'irlashtiruvchi holatlarni inobatga olishi, aybini bo'yniga olganligi, chin ko'ngildan pushaymon bo'lganligi kabi jihatlariga e'tibor qaratishi lozim.

Demak masaladagi holatimizni JKning 97-moddasi 1-qismi bilan kvalifikatsiya qilib, undan tashqari jinoyatni ijtimoiy xavflilik darajasini o'g'ir deb olganmizdan kelib chiqib, uning sanksiya qismidagi jazo esa 10 yildan 15 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi belgilanganligini hisobga olib, aybdor A.ga nisbatan 10 yil ozodlikdan mahrum qilish jazosini tayinlash mumkin.

Bizning yuqoridagi masala bo'yicha so'nggi oydinlashtirishimiz kerak bo'lgan holat, tayinlangan jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalarini qo'llash masalalarini tahlil qilish edi. Yuqorida tayinlagan jazoyimizni JKning 73-moddasiga ko'ra jazoni muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalarini qo'llab ko'ramiz. Demak yuqoridagi masaladagi aybdor A.ga JKning 97-moddasi 1-qismi ya'ni qasddan odam o'ldirish jinoyati bilan kvalifikatsiya qilib, uni ijtimoiy xavflilik darajasini JKning 15-moddasiga ko'ra o'g'ir deb baholab, A.ga nisbatan 10 yil ozodlikdan mahrum qilish jazosini qo'llagan edik. JK 73-moddasi 3-qismi "b" bandini qo'llash mumkin. Ya'ni tayinlangan jazo muddatining teng yarmini 10

yilning 5 yilini o'tab bo'lgandan keyingina muddatidan ilgari ozod qilish mumkin. Lekin barcha yuqoridagi asoslarga rioya qilingan bo'lishi lozim ya'ni o'rnatilgan tartib-qoida talablarini bajargan va mehnatga halol munosabatda bo'lgan mahkumga nisbatan qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi; O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, 2020-yil
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi; O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi 2016-yil, 39-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksi; O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 24-sentabrdagi "Qasddan odam o'ldirishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 13-sonli qarori
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2007-yil 27-iyundagi "Badanga qasddan shikast yetkazish yetkazishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 6-sonli qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2006-yil 3-fevraldagi "Sudlar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida"gi 1-sonli qarori, 5-band\\To'plam, 2-jild. 226-b
7. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhlar. Rustambayev.M.X 2016
8. M.X.Rustambayev "O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi" I tom 2018
9. M.X.Rustambayev "O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi" II tom 2018
10. M.X.Rustambayev "O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi" III tom 2018

Foydalanilgan veb saytlar:

1. www.lex.uz
2. www.norma.uz
3. www.consultant.ru